

megnyilvánuló demokratizálódási törekvéseket. A különféle iskolatípusok megreformálására készített terveit, az ifjúsági egyesületek kérdésében elfoglalt álláspontja egyaránt erről tanúskodnak. Humanizmusa alapján elismerte a nemzetiségek jogát kulturális autonómiához, de idealista alapról nem látható a nemzetiségi és faji elnyomás burzoá osztálygyökereit. A világnézetű különbség, az „tárgyiasságra” törekvés gátolta abban is, hogy a proletárdiktatúra perspektíváját és célját magáénak vallja, bár annak kultúrpolitikai törekvéseiből jó néhányat méltányolt és sokra értékelt.

A „tárgyiasság”-ból, a sehova nem tartozásból következett, hogy Imre Sándor magatartását szubjektív jószándéka ellenére szocialista oldalról konzervatívának, az ellenforradalom szempontjából pedig baloldalinak minősítették. Ez a magyarázata fokozatos mellőzésének és háttérbe szorításának a Horthy-rendszer idején.

Hecksch Ágnes könyve első részében mindezt mélyenszántó fejtegetéssel meggyőzően tárja föl. Befejeződül pedig Imre Sándor neveléstudományi rendszerének áttekintését adja. Mindebből az tűnik ki, hogy polgári korlátai ellenére Imre Sándor a magyar neveléstudomány jelentős képviselője, kiemelkedő egyénisége.

A minden tekintetben igényes, tartalmi gazdagságával, eszmei határozottságával és széles körű tájékozottságával egyaránt kitűnő tanulmányban az

itt felsorolt szellemi ősök (Széchenyi, Wesselényi, Eötvös) mellett talán még arra lehetett volna rámutatni, hogy Imre Sándor jellemének, világnézetének és pedagógiai koncepciójának alakulásához hogyan járult hozzá a családi környezetben uralkodó szellem és erkölcsi felfogás. A tudósairól híres Imre család közelebbi ismerői tudják, hogy az itt bemutatott Imre Sándor volt az, aki a család múltjának őltárán és szellemi hagyatékának összegyűjtésén, megőrzésén sokat fáradozott. Amint a Ráday-levéltárban található iratokból kitétnék, elsősorban ő szorgalmazta nagyapja, Imre I. Sándor (1820—1900), a kolozsvári egyetem első magyar nyelv és irodalom professzora tudományos munkásságának földolgozását. A témával foglalkozó, róla dolgozatot készítő kutatókat készségesen látta el útmutatással és szakmai tanácsokkal. A család szellemi őseinek tekinthető nagyapja korának nemcsak tekintélyes nyelvésze és irodalomtörténese volt, hanem széles körben ismert és elismert nevelő is. Neki is Széchenyi volt az eszményképe, tőle vette át a „fajtánkat nemesítsük” jelszót. *Nemzetiség és nevelés* c. 1875-ben, a Budapesti Szemle-ben megjelent tanulmányában ugyanaz a nemzetföltölgő aggodalom és a nemzetiségek művelődési jogát elismerő szándék jut kifejezésre, amely unokája gondolatrendszerében is fölismerhető. (*Tankönyvkiváló* 1969.)

SIPKA SÁNDOR

MAKÓ, AZ ELSŐ FELSZABADULT MAGYAR VÁROS

SZERK. TAMASI MIHÁLY

A kötet nemcsak azért kelt jogos érdeklődést, hogy hazánk elsőnek felszabadult városára irányítja a figyelmet. Makó történelmi-társadalmi helyzete a felszabadulás előtt országos viszonylatban is egyedülálló volt. Seholy az országban nem volt meg az ellenzéknek az az egységes összefogása a kormányhatalom ellen, mint itt. Makón az „ellenzékieskedés” nem maradt csupán hangzatos szólam, hanem a baloldali pártok (a Justh-hagyományokból táplálkozó igen erős és népszerű Kosuth Párt, a baloldali SZDP, a Kiszgazda Párt, az illegális Kommunista Párt) erős és hatalmat jelentő összefogása. Az eredetileg baloldali választási szövetség lehetőségét adott a későbbi fasisztaellenes összefogásra. A kötet szerzőinek fő célja a Nemzeti Függetlenségi Front e korai formájának jogos büszkeséggel történő bemutatása. Ebből következik, hogy a tanulmányok első-

sorban a politikai és társadalomtörténetet vizsgálják, a gazdaságtörténetet csak annyiban, amennyi a politikai események megértéséhez elengedhetetlenül szükséges. A tanulmánykötet helyi értékét növeli, hogy a szerzők itt valóban Makó város történetét írták meg, a sajátos fejlődés eredőit Makó gazdasági, politikai és társadalmi helyzetében keresték és találták meg.

A bevezető tanulmányt *Erdei Ferenc* írta. Ő a XX. század politikai-társadalmi történetének megértéséhez szükséges hat évszázados városi fejlődést tekintette át. *Tamasi Mihály* a kötet szerkesztésén kívül három korszak részletes feldolgozását végezte el. Ő írja le az 1918—1919-es évek makói eseményeit, majd a — már korábban említett — demokratikus összefogás sikereit elemzi (1930-as évek), végül bemutatja az 1944—1945-ös éveket, a felszabadulást és az új élet megindulását. *Oltvai Fe-*

renc az 1929—1933-as gazdasági válságról írt tanulmányt; az ellenzék ettől kezdve tölt be Makó életében aktív, irányító és befolyásoló szerepet. *Polányi Imre* az 1920-as évek és a II. világháború társadalmi-politikai eseményeit boncolgatja. Összefoglalóan megállapít-

hatjuk: a kötetet a tudományos feldolgozás igényessége, magas színvonala nemcsak helyi, de országos viszonylatban is igen értékessé teszi. (*Makó Városi Tanács és a Kossuth Könyvkiadó kiadása 1969.*)

BŐR LÁSZLÓ

KELEMEN JÁNOS*: MI A STRUKTURALIZMUS?

Ha létezik nagy fa, melybe egy fiatal filozófus vághatja fejszéjét, akkor az a strukturalizmus. Főleg ha a *mi?* kérdésre kíván választ adni. Az sem ébreszt föltétlen bizalmat, ha a fenti kérdés egy vékony kis kötet címéül olvasható. Az ember elkészül a szimplifikációra, de legalábbis a terület nagy részének elhanyagolására.

Kelemen János azonban szerencsésen nyúl ehhez a hatalmas anyaghoz. Biztos, avatott kézzel válogat benne. Fontos és nagy területeket (pl. az angolszász iskolák) éppen csak említ, de mindez nem válik kárára könyvének. Már-már szokatlannak nevezhető koncepciózussággal választja ki a számára legfontosabb kérdéseket és reprezentánsokat a strukturalizmus történetéből.

A kötet elején rövid, de igen hasznos áttekintést ad a polgári és marxista filozófia fejlődésének néhány vonásáról. Felteszi a kérdést: mi a strukturalizmus? Módszer vagy ideológia? Az újabb polgári filozófiák tudományos és világnézeti vonatkozásaiból — az irracionalizmus és a pozitívizmus, valamint a neokantianizmus (alapelv: a társadalomtudományok abszolút autonómiája a természettudományokkal szemben) jellemzőiből — és az objektív társadalmi folyamatokból magyarázza a strukturalizmus kialakulásának ideológiai-tárgyi feltételeit.

A következőkben a nyelvészeti strukturalizmust vizsgálja, mint az ideológiai vonatkozások metodológiai alapvetését, ezzel indokoltá téve egy viszonylag ismert témakör relatív terjedelmességét. Saussure, a Prágai Nyelvészeti Kör, a Koppenhágai és Bécsi Kör; Jakobson, Hjelmslev és Carnap munkásságán mutatja be az ekkor még szcientista-metodista, később ideológiai faktorrá váló tényezőket és koncepciókat. Jellemzőik: a szinkron vizsgálat domináns volta, a diakronia háttérbe szorítása; a terminusok közti relációk abszolutizálása az

elemek felett; valamint a nyelvészeti rendszer extrapolációja más társadalomtudományokra, amely végül is az ideológia forrásául szolgált.

A szociológiai strukturalizmust Lévi-Strauss munkásságában elemzi, a nyelvészeti fogalmak átvételétől (alapja: a lingvisztika tárgya univerzális, homológ az etnológia tárgyával és általánosan elismert alapelvekkel rendelkezik) a társadalmi haladás kérdésének tárgyalásáig (a fejlődés elve helyére a kombinatorika kerül). Végül *A strukturalista ideológia* főcímmel Michel Foucault „episztemológiai strukturalizmusát” ismerteti, ahol az episztemé — mint „ismeretelméleti diszpozíció — a történettudomány alapvető kategóriájává, meghatározó elvévé válik.

Kelemen János kötete kétségtelenül jó könyv. Bár tárgyának egyes nagy és jelentős területeit éppen csak említi, a címben feltett kérdésre — illetve annak egy igen fontos vonatkozására — maradéktalanul válaszol. Mi a strukturalizmus? — ideológia! És ez a válasz nemcsak konklúzióiban, meggyőző összevetéseiben található. Koncepciózussága, filozófiai áttekintése révén könyve mintegy a strukturalizmus „struktúráját” adja, melyből a válasz nyilvánvalóvá válik.

A könyvnek kétségtelenül vannak hiányosságai is, amit — reméljük — még pótolni fog könyvkiadásunk. Hiszen ezen hiányosságok nem a szerzőn, hanem a szűkre szabott terjedelmén múltak. Sok olyan felvetett, de a strukturalizmus által nem, vagy csak hiányosan megválaszolt kérdéssel találkozhatunk e könyvben, melyet ugyan a marxista filozófia a maga módján megoldott, de ahol a két filozófia — illetve a strukturalista metodológia és a marxizmus — szintézise biztató eredményességgel jelentkezhetne, főként a konkrét jelenségek árnyaltabb, ezakt megközelítése (pl. a történeti haladás kérdései) terén. (*Kossuth Könyvkiadó 1969.*)

* Kassai Kelemen János (A szerk.)